

13. ŽIVOT V RODINE A RODINNÉ ZVYKY

Rodina a príbuzenstvo

Rodina sa definuje ako najužšia príbuzenská skupina ľudí, ktorá pozostáva z pokrvných, duchovných vzťahov a z manželského zväzku. Základom rodiny sú vzťahy medzi manželmi, vzťahy medzi deťmi a rodičmi, vzťahy medzi súrodencami.⁶¹³ Rodina obyčajne obýva spoločnú domácnosť. Okrem rezidenčnej funkcie má rodina ekonomickú, sociálnu, výchovnú, ochrannú a kultúrnu funkciu. Význam rodiny sa umocňoval aj v jej hospodárskej

Terezia Sviteková s deťmi, 20. roky 20. storočia

funkcii. Keďže práca na hospodárstve bola v rodine základným zdrojom obživy, rodičia sa usilovali do prác zapojiť všetkých členov rodiny. Práca sa zaeďovala podľa veku, pohľavia a celkovej fyzickej a psychickej stránky človeka. Príbuzenstvo na dedinách zohrávalo významnú úlohu. Vzájomná výpomoc, výpožičky boli v rámci rodiny bežným javom. Na významné rodinné udalosti, ako boli svadba, pohreb, sa pozývali všetci príbuzní, blízki i ďalekí. Celé príbuzenstvo sa však nestretávalo hocikeď.⁶¹⁴

⁶¹³ EEKS 2, s. 123.

⁶¹⁴ TAMŽE, s. 85.

Príbuzenská terminológia

Mária a Jozef Kocánovi
s malým Leonardom, 1936

Príbuzenská terminológia presne označuje vzťahy členov rodiny. Muži svoju manželku oslovovali mama, matka, manka, gazdiná, stará. Žena nazýva svojho muža otec, tato, dzetko, gazda. Osobitnú skupinu príbuzenskej terminológie tvoria afinitní príbuzní. Ide o také príbuzenské vzťahy, ktoré sú získané vďaka manželstvu. Afinitné vzťahy determinujú nielen švagrovské vzťahy a ich pomenovania, ale aj označenia pre manžellových rodičov. Svokre a svokrovi sa hovorí rozlične. V niektorých rodinách im hovoria krstným menom, inde mama a otec, tato. Týmto spôsobom sa aj určuje, či sa im vyká, alebo tyká. Švagrínám a švagrom sa hovorievalo krstným menom a tykalo sa im. Rodičia sa navzájom oslovovali svät, svatka. Deťom, súrodencom, bratrancom a sesterniciam sa tykalo, oslovovali sa krstným menom. Z matkinej strany brat a jeho žena sa oslovovali ujco, ujčína. Súrodencom z otcovej strany sa hovorilo strýcko, strýčko, teta, tetka.⁶¹⁵

Mená, priezviská a prezývky

Na základe priezviska sa vedelo, kto kam patrí a kto je koho rodina. Najrozšírenejšie priezviská v obci boli Svitek, Čapkovič, Behúl, Horváth, Hrečka i Kocán. Každá rodina v dedine mala prezývku, ktorá odrážala jej život. Prezývky sa dostávali buď na základe mena jedného z člena rodiny (zväčša po otcovi), podľa remesla, ktoré rodina vykonávala, ale i podľa vlastností, akou sa vyznačovala. Žiadna rodina sa však nikdy neurazila a s prezývkou sa stotožnila. Používanie prezývok umožňovalo presnejšiu identifikáciu dedičanov pri rozhovore, pretože mnoho občanov v Dolnom Dubovom malo rovnaké priezvisko. Dokonca sa v niektorých prípadoch stáva, že ľudia poznajú iba prezývku, a nie skutočné priezvisko občanov. Uvádzam niektoré prezývky – *Terezini, Tinkini, Flórovi, Belkovi* – podľa pomadařčeného mena Vojtecha, odvodené od mena alebo priezviska predkov *Cyriľovi, Chľubí, Zacharovi*. Prezývky odvodené od remesla *Kováčovi, Šustrovi, Cestárov, Zábajnikovi, Bubeníkov*. Meno pre dieťa vždy vyberali rodičia. Bývalo zvykom, že dieťa dostalo meno práve po svojich rodičoch, po starých rodičoch alebo po krstných rodičoch. Najčastejšie sa vyskytujúce mená pre chlapcov boli: Jozef, Ján, Peter, Michal. Najfrekventovanejšie dievčenské mená boli Mária, Anna, Helena. V obci sa vyskytovali nezvyčajné dievčenské a chlapčenské mená, ako Florentina, Klementína, Saloma, Zelma, Antónia, Albína, Aranka, Valéria, Ambróz, Adalbert, Oliver, Valerán, Gracián, Válint.

⁶¹⁵ Všetky informácie sme získali počas terénneho výskumu v obci Dolné Dubové v rok 2011.

Gazda a gazdiná

Najvyššie postavenie v rodinnom spoločenstve mal najstarší muž, zväčša otec, starý otec. Označoval sa tiež ako gazda. Mal najväčšie právomoci a rozhodoval o svojej rodine. Gazda mohol zasahovať do výberu partnera pre svoje deti. Ak gazda umrel, gazdiná ostala žiť v dome svojho syna. Postavenie gazdu malo vplyv i na jeho prácu, ktorú vykonával. Gazda mal právomoc rozdeľovať chlieb, mäso. Vo väčšine rodín však rozdeľovala všetky potraviny gazdiná. V minulosti sa jedávalo spoločne z jednej misy. Gazda mal zo svojej strany lepšiu porciu, alebo lepšie jedlo ako ostatní. Aj pri neskoršom delení jedla na porcie, na tanier, gazdovi prislúchalo najväčšie množstvo. Rovnako začínal jesť ako prvý. Gazda sedával za vrch stolom a vedľa neho buď jeho synovia, alebo zaťovia. V minulosti ženy stávali za svojimi manželmi. Postupom času sedávala gazdiná vedľa gazdu pri stole. V niektorých rodinách jedávala gazdiná pri peci. Gazda bol i správcom majetku. Gazda nemohol vylúčiť žiadneho zo svojich synov z majetku, ak poslušne pracovali na poli a dodržiavali spoločenské pravidlá.⁶¹⁶

Druhou najväčšou autoritou bola **gazdiná**. Bola to buď matka, alebo stará matka v rodine. Keďže ona bola tá, ktorá pripravovala jedlo, a takpovediac držala v rukách varechu, mala preto určitú autoritu. Vďaka svojmu postaveniu zastávala i dôležitý post v rodinnom spoločenstve. Pomáhala gazdovi pri spravovaní majetku. Takisto ako gazda mohla rozhodovať o manželstve svojich detí. Ak žila gazdiná, nevesty ju museli bezvýhradne poslúchať. Po jej úmrtí, sa postavenie a úlohy gazdinej prenášali na najstaršiu dcéru, alebo nevestu. Matka dbala na to, aby svoje dcéry pripravila na povinnosti nevesty v mužovej rodine.⁶¹⁷ Matka priúčala svoje dcéry domácim ženským prácam, ako bolo vyšívanie, šitie, pradenie, tkanie. Len gazdiná mohla domáča variť a piecť chlieb.

Nevesty a dcéry jej mohli pomáhať, napríklad mohli šúpať zemiaky, ale gazdiná ich dávala do hrnce, mohli miesiť chlieb, ale do pece ho nedávali. Mala to na starosti matka, teda gazdiná.⁶¹⁸ K jej úlohám patrila i starostlivosť o deti. Gazdiná mala na starosti rodinné financie. Mohla disponovať i s peniazmi od detí. Ak nevesta prišla bývať do domu svojho manžela, stávalo sa, že všetky peniaze musela dávať svojej svokre. Vyskytli sa i prípady, v ktorých sa nevesta vzoprela svojej svokre. Nechala si svoje úspory, ale i výplatu. Sice sa pohádali, ale ako sama respondentka uvádza, svokru hnev rýchlo prešiel. Niektoré

Anna Behúlová, 1977

gazdinky si svojou šikovnosťou i zarabali. „Mama pekne vyšivali. Nosili vyšívané ručníky do Boleráza a do Chetnice.“ Ženy nosievali svoje výrobky k Židovke do spomínaných obcí, ktorá im za ne dala peniaze. Naturalie ako odmenu nedostávali. V priebehu 50. rokov 20. storočia obyvatelia chodievali do služby. Hlavnou príčinou bola zlá finančná situácia v rodine a početnosť rodiny. Do služby chodievali zväčša mladé dievčatá. Rodina im vybavila prácu. Chodievali do služby na južné Slovensko, niekedy i do Maďarska. Ojedinelý prípad bol, keď jedno dievča chodievalo do Bánoviec nad Bebravou. „Porád išla slúžiť do Bánoviec.“ Pri vykonávaní služby mali zabezpečené ubytovanie a stravu, za ktoré im strhávali z výplaty. Vyplácali ich týždenne a zväčša si i ušetrili. Návštevy domov obmedzovali financie, no odrádzala ich i ďaleká cesta domov. Ak prišli na návštevu, tak len na Vianoce, niekto i na Veľkú noc. Ostatné cirkevné i obecné sviatky strávili v službe. Pracovali na statkoch, ako pomocný personál – slúžky, opatrovatelky. Domov sa už na trvalo nevrátili, ostali tam bývať, vydali sa. Niektorí chodili pracovať do dediny. „Pracovala u Diamantov;“ ako vypovedala respondentka o jej matke, ktorá pracovala u prírodných obyvateľov židovského etnika.

Pamätajú si ich najstarší obyvatelia obce.

Diamantovci mali významné postavenie v dedinskom spoločenstve. Boli akceptovaní náboženskými aj spoločenskými autoritami. Zamestnávali mnoho ľudí. „Mama chodila právať k Diamantovým aj ličila u nich.“ Venovali sa predaju potravín a surovín potrebných pre život. Ľudia im za potraviny platili hneď, no našli sa i takí, ktorí im bývali dlžní, brali „na sekeru.“ potom si to museli u nich odpracovať. Takto si zabezpečovali personál.

Rodina Chlúbová, 40. roky 20. storočia

Deti a ich výchova

Dieťa už od narodenia sa stretáva s autoritou. Pri kojení a pestovaní je podriadené poriadku v rodine. Kresťanstvo veľmi ovplyvňovalo rozvoj a výchovu detí. Ako respondenti uviedli, „čo pán farár povedal, to platilo.“ Deti sa venovali najmä pomocným prácam v dome. Na polích pomáhali pri hárskovaní, zhrabávaní slamy. Deti mladšie ako 4 roky rodičia brávali so sebou na vinice. Rodičia oberali hrozno a deti sa pri nich hrávali. 4 – 5 roční otvárali bránky na vypustenie dobytka, aby sa napásol. Ako 5 – 6 roční pomáhali rodičom pri olamovaní kukurice. Už ako 6 – 7 roční chodievali na polia prehrávať repu. Tiež znášali do snopkov, podávali snopky na vozy. Osemroční chlapi už mohli opatrovať zajacov. Deti chodievali pásť zvieratá. Deti sa pri pesení hrávali všelijaké hry. Respondent uviedol tie najčastejšie: „Hra sa volá Pika. Odrezali sme takú paličku, ako chlapy prst tlstý, dlhý asi 60 cm. A touto paličkou sme od určitého miesta znaku, či to bol už kameň ustálený alebo nejaký kolík, od ktorého sa táto palička spomenutá „pika“ začala: chytená do pravej ruky; za tenší jej koniec, asi 15 cm od tenšieho konca sa držala dobre zohnutí k zemi s hrou fúka a tá

⁶¹⁶ ŠVECOVÁ, S.: Právomoc hlavy rodiny v roľníckej rodine na Slovensku. Príspevok k otázkam klasi-
fikácie. In: Slovenský národopis, 1976, roč. 24, č. 3, s. 446 – 454.

⁶¹⁷ ŠVECOVÁ, S.: Tradície slovenskej rodiny. Bratislava: SAV 1997, s. 67.

⁶¹⁸ TAMŽE, s. 67.

palica letela do vzduchu dosť ďaleko i 20 m. Hra sa bodovala. Islo o stávky, kto ťukol najďalej, ten vyhral. “Spomeniem ďalšie hry, blcha, méta – podobná dnešnému futbalu, guľičky. Deti sa hrali s handrovým loptičkami, ktoré si hádzali, alebo kopali. Dievčatká sa učili variť, šiť, vyšívať. „Prádlá som na kolovrátku i já. Bapka ma to naučil.“ Ako osemročné zametali a robili drobné domáce práce, ktoré im matka kázala. V neskorších časoch sa učili i štrikovať. Cez deň sypali zrna na násyp pre sliepky, chodievali zbierať vajíčka do kurína. Starým rodičom pomáhali pri rezaní „sečky.“ V zime sa zo šupolia vyrábali tašky.

Nevesta a zat'

Manželia Peškovi s dcérou Júliou, 1936

Dá sa povedať, že najnižšie postavenie v rodine mali nevesty. Ich postavenie sa hierarchizovalo vekom, čo sa prejavovalo i na prácach určených od svokry. Postavenie najstaršej nevesty sa uplatnilo pri úmrtí svokry. Preberala jej právomoc a postavenie. Postavenie nevesty sa zlepšilo aj pri narodení potomka. Stala sa matkou, a tým sa jej zvýraznilo postavenie v rodinnom a dedinskom spoločenstve. Nevesta si mohla svoje postavenie i priliepať, ak pochádzala z ekonomicky lepšie situovanej rodiny.⁶¹⁹ „Poslúchala som svokru. Radila mi čo mám ako robiť. Svokra výborne varila a zavarála. To ma naučila. Svokra mi fštiepila radu, že keď si opatríš muža a deti, nemôže byť nervozita, musíš mať navarené a čisto, keď budeš mať špinu, muž bude utiekať od teba.“ Ženich alebo zat' mal významné postavenie v rodine. Ak sa priženil do rodiny nevesty, rátať sa s ním ako s novou pracovnou silou. Ženich musel poslúchať svokra, teda otca nevesty. Gazdove právomoci sa preniesli na ženicha až po jeho smrti, kedy prebral aj jeho majetok.

Susedstvo a susedská výpomoc

Dôležitú úlohu vo vzájomnom spoložití zohrávali susedské vzťahy. K svojim susedom rátať dedinčania nielen obyvateľov susedných domov, ale aj obyvateľov protiahlych domov a niekedy i celú ulicu. Sused k susedovi sa správal veľmi zdvorilo, a tak to je i v súčasnosti. Oslvujú sa „sused, suseda.“ Ak ide o priateľské vzťahy medzi susedmi, oslvujú sa krstnými menami. Obzvlášť vo svojej vekovej kategórii. Ľudia sa obracali na susedov najmä v prípadoch rôznej drobnej výpomoci. Typickou výpomocou bolo vypožičanie si niektorých surovín, ktoré im chýbali v domácnosti. Požičané sa vracalo odpracovanou prácou. Pri požičaní si furmanky, alebo záprahu, obyvatelia chodievali odpracovávať na pole.

⁶¹⁹ TAMŽE, s. 76.

Páranie peria

V zimnom období sa spoločenstvo stretávalo pri spoločnom páraní peria, ľudovo nazývané „drápačke.“ Páračky sa konali v domoch, kde bolo treba párať perie. Páralo sa každý večer, v priebehu celej zimy. „My sme chodzili drápať k susedom, tak potom chodzili oni k nám.“ Párať mohli chodiť i muži, stretávali sa tu susedia, ktorí boli v dobrom kontakte. Pri páračkách sa rozprávali rôzne príbehy, strašidelné, rozprávky, príbehy zo života. Ženy sa schádzali až pokým sa nepopáralo všetko perie. Páračky bývali vecou starších žien, no mohli sa ich zúčastniť i mladšie dievky a ženy. Pri páračkách sa robievalo i pohostenie, kde sa podával čaj, biela káva, rôzne koláče, ale i sušené slivky alebo hrušky. Na posledný večer páračiek sa konal „oldomáš.“ Podávali sa lepšie jedlá napríklad šišky. „Pianočky sa kupili na oldomáš.“

Vzájomná výpomoc v rodine

I pri stavaní domu sa zúčastňovala celá rodina a susedstvo. Pokladalo sa za akúsi povinnosť pomôcť príbuznému, susedovi alebo priateľovi. Ak prišli bývať do dediny noví občania, susedia sa podujali a pomáhali pri stavaní domu. Susedy si pomáhali napieť koláče,

Rodina Čapkovičová, 1937

navariť jedlo pre pracujúcich. Takýto spôsobom sa adaptovali do lokálneho spoločenstva. Od rodiny a príbuzenstva sa očakávala istá vzájomná výpomoc. Pri tragických a nečakaných udalostiach sa pomoc nemusela vracat'. Brala sa ako automatická pomoc svojej rodine, či už jedlom, peniazmi, alebo len morálnou oporou. Okrem takýchto druhov pomoci, príbuzenstvo sa schádzalo i pri sezónnych prácach, obzvlášť na poli. Výpomoc pri orbe, sadení zemiakov, zväzani obilia, pri vyorávaní zemiakov.

Výsostne rodinnou udalosťou bývali zabijacky. Zakáľali sa ošípané v minimálnej váhe 150-200 kg. Nechávali sa dobre vykŕmiť, aby bol dostatok masti. V minulosti sa chovali dve a viac ošípané. Gazda zakáľal sám, postupne si ľudia najímali mäsiarov, ktorí im porciovali mäso. V dedine bývalo niekoľko mäsiarov. Za odmenu mäsiari dostávali peniaze ale i naturálne. V niektorých rodinách im dávali za odmenu aj mäso. Samozrejmosťou bývali jaternice, kravničky a zabijacková kaša. Odmeny

zo zabijacky, ktoré sa podávali susedom sa nazývali výslužky. Ide o reciprocitu medzi susedmi. Keď daroval susedovi „výslužku“, očakával i jej opätovné vrátenie. Takto sa vždy

susedia dostali k čerstvým produktom. Hlavným dôvodom pri výmene výslužky býval i fakt, že v minulosti chladničky neboli k dispozícii, preto sa jedlo muselo hneď skonzumovať. Výslužku nosievali deti aj do viacerých domov, za odmenu dostali sladkosti. Každý z členov mal svoju úlohu. Deti pomáhali pri prikurovaní pod kotol, nosievali riad, umývali ho. Ženy umývali črevá, varili ryžu, čistili cibulu a cesnak. Muži sa venovali spracovaniu mäsa a výrobe jaterníc, kaše a krvavnic. Ženy mohli pomáhať pri zhotovovaní masových výrobkov. Na desiatiu sa pripravovali rôzne domáce pochúťky, ako napríklad omeletu z mozočkov, solenú pečienka s chlebom, oskvarky s chlebom. Robila sa i zabíjačková večera, pozývala sa rodina i ti, ktorí nemohli pomôcť pri zakáľacke. Na večeru sa podávala kapustnica s mäsom zo zabíjačky, ďalej to boli bravčové rezne so zemiakmi, alebo sa upiekli jaternice, krvavnice a kaša.⁶²⁰

Svadobné zvyky

M. Sluková

Svadba je jedným z krokov mladých ľudí, keď svoju slobodu a bezstarostný život vymenia za manželstvo. Nastáva zmena v ich živote a mláďa sa „učia“ žiť novým spôsobom života. Svadbu v tradičnom ľudovom prostredí odjakživa sprevádzalo množstvo historicky ustálených obradov. Ženich a nevesta sa

Ernestina a Imrich Svitekovi, 13. 11. 1939

lúčili s doterajším stavom a mali byť prijatí do novej skupiny. Svadba tiež potvrdzovala utvorenie nových príbuzenských vzťahov. Každá zmena v rodinných a sociálnych vzťahoch sa v svadobnom procese manifestovala určitým obradom.⁶²¹ Nastávajúci manželia sa počas svojho dospievania pripravovali na manželstvo. Nevesta musela spĺňať isté kritériá: „Každá dšjénka na vídaj mosela vedzet slížiki nadrobno nožom nakrájať.“ Okrem toho si každá nevesta musela pripraviť výbavu, povýšovať obrusy, pošiť nálečky na periny. Mládenec súci na ženu musel mať za sebou vojenčinu. Pred narukovaním mládenca na vojnu sa zvykli mláďa zasnúbiť. Okrem toho dôležitú úlohu zohrával aj vek mladomanželov. Neprihliadalo sa na vekový rozdiel medzi mužom a ženou, ale na to, aby sa dievča vydalo približne do 23. roku života a chlapec do 25. roku. Ak sa tak nestalo, dievčatá v dedine boli nazývané starými dievkami a mláďenci boli označovaní za starých

mládenčov. Nie v každej rodine bol tento stav vítaný, keďže od mladých sa vyžadovalo, že uzatvorením manželstva a založením rodiny prinesú do domu aj novú „pracovnú silu.“ V neposlednom rade sa prihládalo na majetky nastávajúcej nevesty a ženicha.

Koncom 19. a začiatkom 20. storočia boli vo väčšine obcí dve, inokedy tri etapy, ktoré spadali do obradovej štruktúry svadby. Prvou etapou bolo predsvedobné obdobie, ktorému predchádzali *pytačky*.⁶²² Mláďenci a dievky si nastávajúci partnerov hľadali sami, alebo im ich navrhovali známi, prípadne sa dve rodiny dohodli medzi sebou. Už v 20. rokoch 20. storočia sa *pytačky* nerobili. „*Né, to si nepamatám, žebi sa to u nás robilo. Já som aspon ništ také nemala a ani mamička nespomínali. To sa tu asi nerobilo.*“ *Pytačky* končili dohodou o svadbe a po nich obyčajne nasledovali *zásnuby*. „*Zásnubi som nemala. Prsten som dostala...ale sebe nekúpil, lebo nemal vác penéz.*“ *Zásnuby* neboli podmienkou, skôr išlo o ústnu dohodu medzi mladými a rodinou. Ak išiel chlapec ešte na vojnu, dievča mu tým sľúbilo vernosť. Od 50. rokov 20. storočia akoby prišlo opäť k ich obnoveniu. Išlo o dohodu najmä medzi mladým párom. Nastávajúcej manželke priniesol prsteň a kyticu kvetov. Jedna kytica bola aj pre matku nevesty. „*Mne muš kúpil prsten, zlatí z očkóm a bolo. Ale pret tím zme doma povedali, že sa sceme zebrať. Ale rodičje to už tušili, ket dlhšje k nám chodzil. A potom jehovi došli k nám a doholli sa na svadbe.*“ Nebolo vylúčené, že sa robili aj oficiálne *zásnuby*. Oficiálne *zásnuby* boli stretnutím obidvoch rodín, keď rodina ženicha prichádza do domu nevesty. Pripravil sa slávnostný obed, kde pred obedom za prítomnosti rodičov chlapec požiadal dievča o ruku. Mládenec v prvom rade pýtal dievča od rodičov. Súhlas rodičov so zasnubami bol nepriamo schválený už prijatím mládenecovej rodiny (práve zorganizovaním obeda a v neposlednom rade pripitkom). Aj dnes sú *zásnuby* predzvetou svadby. Prichádza k dohode medzi mladými, ktorý potom rodičia oznámia, že sa zasnúbili. V niektorých rodinách sa aj dodnes pridriazujú tradícii a konajú sa oficiálne *zásnuby* aj za prítomnosti rodičov.

Manželia Behulovci, 40. roky 20. storočia

Jedným zo symbolov svadby bola svadobná kytica, ktorú ženich priniesol neveste v deň svadby a nevesta ženichovi za to priplá pierko. Zeleň v kytici symbolizovala čistotu mladého páru. Vkládala sa do vlasov nevesty, dávala sa jej za pás a v neposlednom rade sa nachádzala v pierku ženicha.

Ďalšou etapou je *svadobné obdobie*. Svadby bývali najčastejšie v období fašiangov a na jeseň. Práve v tomto období v rodinách bývalo najviac jedál, lebo sa pozberala úroda, robilo sa víno a páčila pálenka. V zimnom období sa konali zabíjačky a mäso sa ľahšie uskladnilo a vydržalo dlhšie čerstvé. Pozvaním hostí na svadbu znamenalo pri-

⁶²⁰ PANČUHOVÁ, E.: Formy rodiny a vzťahy medzi členmi domácnosti v Turej Lúke. In: Zborník slovenského národného múzea. Martin: Osveta 1980, s. 185-190.

⁶²¹ STOLIČNÁ, R. a kol.: Slovensko – európske kontexty ľudovej kultúry. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2000, s. 219-230.

⁶²² EEKS 2. s. 78, 361, 407.

spieť pred svadbou do svadobného domu svojím dielom – *poctou*. Najčastejšie sa dávali vajíčka, mak, orechy, na pečenie koláčov, sliepka ale aj víno. Nosili sa aj svadobné dary. Dostávali sa najčastejšie potreby do domácnosti, návnčky na periny, riad, plachty, príbory v niektorých prípadoch aj role. Záležalo však od finančnej situácie rodiny. Najväčší dar mali priniesť práve krstní rodičia. Približne pred 50 rokmi sa dostávali obrazy, ktoré si potom mladomanželia zavesili nad posteľ v spálni. „*Mi z mužom zme dostali ot krsních obras, kerí nám tu visí stále ve spálni. Ten zme si aj pret sobášom njesli do kostola, abi nám ho farálko posvacili.*“ Krstná mama doniesla do svadobného domu koláč – „*fajnové*“, neskôr tortu, ktorá bola na svadobnom stole. Krátko pred svadbou išli družbovia volať hostí na svadbu. V súčasnosti chodia na svadbu osobne pozývať budúci mladomanželia a pred osobným pozvaním sa posielajú svadobné oznámenia. Dnes svadba začína zväčša poobedných hodinách. V minulosti to bolo oveľa skôr, už ráno prichádzali hostia k *fríštuku*.

Rodina nevesty sa stretla u nej doma a ženichova rodina v ženichovom dome.

Jozefína Vyskočová,
50. roky 20. storočia

Svadobná fotografia Štefánia a Vincent Stanovci

Obrad v kostole sa konal doobeda. Na sobáš sa išlo cez celú dedinu pešo za sprievodu muziky. Na čele sprievodu išla nevesta s hlavným družmom, za nimi ženich s družicou a nakoniec ostatní svadobní hosti. Rodičia budúch manželov išli poslední. Prvým družmom a družnicou bývali najčastejšie slobodní mladší súrodenci alebo najlepší kamaráti a kamarátky mladomanželov. Žiadne nevesta sa nechcela vydávať nad „otvoreným hrobom.“ To znamenalo, že sa konala svadba, keď niekto v dedine zomrel. Hovorilo sa o možnom nešťastí v manželstve. „*Ked mal bit aj pohrep aj svadba, tak sa išlo okolo domu, dze ten nebohí býval po cichu, bes hudbi, alebo ket išól sprievot okolo cintera, tak sa išlo téš po cichu. Lenže to sa nedalo vibrat, či volado dotedi umre.*“ Ľudia verili na povere. Taktiež bolo nežiaduce, aby sa stretli dve nevesty počas svojho svadobného dňa. Hovorilo sa, že jedno z manželstiev dlho nevydrží. Na druhej strane sa však v niektorých rodinách konali sobáše dvoch súrodencov v jeden deň, aby rodičia ušetrili na hostine.

Po obrade sa išlo „*svadbovať*“ do nevestinho domu zvlášť a zvlášť do ženichovho. V niektorých rodinách sa po obrade išlo k obedu do nevestinho domu (obe rodiny) a potom sa išlo k muzike, ktorá sa konala najčastejšie v hostinci. K večeri sa chodilo do domu ženicha.

Jedlo na svadbe malo tiež dôležitú funkciu. Každý z rodičov sa snažil zabezpečiť dostatok jedla, čo malo symbolizovať hojnosť. Nesmelo chýbať bravčové mäso, hydina, koláče a víno. Varila sa slepačia alebo kohútia polievka, ktorá bola základom každej svadobnej hostiny. Dôležitú úlohu na svadbe zohrávali okrem rodičov, krstní rodičia, ktorých si mladí volávali za svedkov. Družička a družbovia mali na svadbe dôležitú úlohu. Okrem pozývania vybrali do vienka pre nevestu.

Prvý družba chodil s misou, do ktorej vyberal peniaze pre nevestu a v druhej ruke držal varechu, ktorá mala slúžiť ako hrozba v prípade, že by niekto nechcel mladúche prispieť. Družička hovorila text:

„*Páni, panje, panički, roztomilé družički, slobodno k tomuto svadobnému stolu pristúpiť, pár sloviček premluvit, áno, či nje? ÁNO: „...V nedelu v noci, ket som spala, zjavila sa mi krásna pana, tá ma zo sna prebudila do ruki mi vjének dala a tak mi povedala. Abi som ten vjének opatřila a nikomu ho neďavala.... Lebo ket sa budem vidiávať, mosim na hlavu vjének mat. Naša mladá nevestička sjedmu svjätost prijala. stav panenski na stav manželski premenila. Preto vás ona prosí a žáá, ket svoj zelení vjének dole z hlavi skládá a na čepec bjéli sa zmáhá, kerí móste napomóšte. Kerí groš, kerí dva, kerí pol tolára...ja prvá družička, červená jak ružička, ja napomóžem kolko najvác móžem. Pet korún gulatič na čepec zubati...*“ Nevesta na svadbe mala byť pasívna, preto sa byť úlohy ujali družičky.

Za vyberanie sa poďakovali slovami:

„*Páni, páni, pánovjé...móžem k svadobnému stolu pristúpiť. Naša mladá nevestička skazuje, že vám za tie dari veľmi pekne ďakuje. Kebi sa bola nazdala, bola bi sa lepše prichistala. Bola bi zbježala zrnko g zrnku, pšenicu k pšenice. Bola bi nazbježala pol druhej merice. Bola bi spravila družom smaženich krumplov, pre družički, smažené ribički, ale ona sa vám bude scet za to odvádciť, ket budete vašich sinkou ženit a cěrki vidiávať. Ket sa vám nebudu móct odvádciť, tak nech sa vám odváci Pán Boh všemo- huci.*“ Aj dnes sa na mnohých svadbách vyberá do vienka pre nevestu. Text je zachovaný, prípadne pozmenený a prispôbený dnešným pomerom.

Sobášny odev z roku 1955
(František a Štefánia Čapkovcovi)

Tito svadobní funkcionári mali na svadbe aj ďalšie úlohy ako napr. čepenie. To bolo sprievádzané spevom slobodných dievčat, ale aj vydatých žien, kde nesmela chýbať ani krsná mama. Neveste skladali z hlavy partu alebo závoj. Úlohou krsnej mamy bolo dať neveste na hlavu čepiec. „*Spjévalo sa dost pesničiek... Dole, dole mój vjenoček zelení alebo Uš som sa vám mamička, tatičko vidiá...* Islo tu hlavne o zmenu stavu dievčiny na ženu. Ženichovi sa odpoľkero. Družba dával neveste

otázky a ona mala klásť odpor. „*Pítam sa ta nevesta, sceš hlávku stat alebo vjénok snat...*“ Až na tretikrát mala nevesta súhlasiť s tým, že chce vienoč sňať, a potom pokračovalo čepčenie.

Čepčenie sa považovalo aj za vrchol svadby, keď bola mladá nevesta oficiálne prijatá medzi vydaté ženy. Záver čepčenia bol tanec s mladomanželmi. Ak sa dala parať – závoj – neveste dole z hlavy, symbolicky sa nasadila na hlavu prvej družičke, ktorá by mala nevestu nasledovať a tiež sa vydať. Dnes je táto tradícia zachovaná, ale prejavujú sa tu aj moderné prvky a prvky zo zahraničia, ako napríklad hádzanie závoja. Ktoré z dievčiat prítomných na svadbe závoj chyti, tak by sa malo do roka vydať.

Po svadbe odchádzalo dievča bývať do domu ženicha, išlo „za nevestu.“ Len v ojedinelých prípadoch odchádzal ženich za zať. Ak mal mladoženáč doma ešte niekoľko slobodných súrodencov, alebo u mladšej nevesty bolo treba posilu pri prácach. „*Lebo tato umrel a nemal nám do robít na rolách.*“ Stávalo sa, že z dôvodu nedostatku pracovných síl, sa rodičia usilovali svoje deti aj v nižšom veku vydať a oženiť.

Poslednou etapou je posvadbobné obdobie, ktoré začínalo deň po svadbe. Robila sa hostina, ktorú volali „*poprávky.*“ Tu sa dojedalo jedlo, ktoré ostalo po svadbe. Požívala sa na obed najbližšia rodina mladomanželov. Po hostine si nevesta prenášala svoju výbavu do domu ženicha. Výbava sa prenášala na voze – rebrináku.

Svadbobný odev bol aj sviatočným odevom, ktorý sa nosil najmä do kostola na veľké sviatky, ako boli Vianoce a Veľká noc. Na svadbe mávali nevesty na hlavu už spomínanú partu, neskôr závoj. Ženich mal pierko za klobúkom. K vrchnému odevu patrili rukávce „*plecá,*“ ktoré boli bohato zdobené. Najdrahšie boli vyšívane cez karión zlatou niťou. Rukávce sa ukončovali *taclami*, ktoré akoby ich pridržovali. Buď boli na gumítku, alebo sa šnorovali. Pod krk sa uviazal *krézel*, na ten sa pripla mašľa. „*Mašla bola vkladaná sklíčkami, také farebné a to išlo dolu do kvetinky, ti sklíčka.*“ Na rukávce sa obliekol živôtik – *pruceľ*, ktorý bol tiež bohato vyšívany. Spredu sa zapínal na gombíky alebo háčiky. Najslávnejší bol stromový. „*Stromový...tito tri ruže spolu, tomu sa tak hovorilo. Tento bol drachší, to bol na slávnosti.*“ Spodnú časť odevu tvorila spodnice (resp. niekoľko spodníc), volaných aj *bočnice... také sponné, bjélé...bočnice zme tomu hovorili, naškrobené, bjélé a mašinové na spodku.*“ Spodnice boli plátén. Sukňa bola farebná a trčalo z nej cca 20cm. Ostatné prekryvala zástera. Zástery sa šili z kupoveneho plátna. Vyšívali sa na ňu kvety, plnú vyšivkou. U farieb prevládala najmä červená, žltá a zelená. Obliekanie odevu malo svoju postupnosť. Prvá sa obliekla spodnica, druhé rukávce. Najprv sa doobliekal vrchný odev, nakoniec spodný. Na záver sa okolo pásu uviazal opasok, tzv. pás. Farebnosť pásu sa zhodovala s mašľou. Na nohách mali obuté čierne čizmy alebo topánky.

Narodenie dieťaťa

V. Mitasová

Narodenie dieťaťa je významnou životnou udalosťou nielen v rodinnom kruhu, ale aj v samotej spoločnosti. Veľká pozornosť bola venovaná zvykom vykonávaním pri narodení dieťaťa. Pre obec je charakteristická dlhodobá kresťanská tradícia, ktorá ovplyvňovala aj

túto významnú udalosť. Ideálne bolo, ak sa dieťa narodilo po riadnom cirkevnom sobáš, po deviatich mesiacoch. V obci sa nerobil rozdiel v obľúbenosti pohlaví. Rovnako bol oceňovaný či už chlapec alebo dievča. Na chlapca sa pozeralo, samozrejme, ako na pokračovateľa rodu. V prípade, ak sa žene narodili postupne samé dievčatá, snažila sa ovplyvniť pohlavie ešte nenarodeného dieťaťa rôznymi úkonmi, ktoré mohli byť pasívne alebo aktívne, reálne či magické. Výnimkou tak neboli ani veštby, predpovede či dokonca modlenie: „*..... moja mama mali samé dzievčence a ket ja som bol ešte f bruchu tak sa modliti k svätému Jozefovi, abi mali chlapca a že ket ho budú mat, tak mu dajú meno Jozef.*“

Vplyv na budúcnosť dieťaťa malo aj správanie sa matky počas tehotenstva. Žena ako budúca matka sa počas tohto obdobia mala vystríhať nepriaznivých vnemov a javov. Stránila sa najmä zľaknutiu či pozeraniu na škaréde veci. Zľaknutie sa najčastejšie prejavilo u narodeného dieťaťa vo forme červeného flaku, ktorému sa v Dolnom Dubovom hovorilo *oheň, plameň alebo plamének*. Čo sa týkalo vizuálnych zákazov, žena sa nemala pozeráť na mŕtve zvieratá, ľudí alebo na hendikepovaných ľudí. Verilo sa, že na dieťa sa mohli preniesť vlastnosti takýchto ľudí. Žene sa v tomto období tiež neodporúčalo zúčastnenie sa na pohreboch: „*.....to bolo tag, že ket viděla žena ohen alebo ju niegdo naplašil tag sa chčila za brucho no a ket sa dzecko narodilo tak na tom mieste malo červený flak, tiež nemala čo kukat na špatné veci a na pohreb chodzit, abi to dzecko nebolo ciché alebo bléde.*“

V obci tiež existovali predstavy o pohlaví dieťaťa, ktoré sa zachovali dodnes a sú známe na celom území Slovenska. Ak sa žene mala narodiť dcéra, vpravdo sa, že matke uberá krásu. Žena mala na tvári buď *pehy* alebo *flaky*: „*.....hentá bola taká rapavá a flakata jak mapa, to dzievča jej tak zebrale tú nádhru, ja som zas mala peknú tvár ale brucho špicaté jak Tatry, lebo som chlapca čakala.*“ Naopak, ak sa mal žene narodiť chlapec, ten jej krásu pridával a dalo sa to odhadnúť aj na základe tvaru brucha, ktoré malo byť v prípade chlapca špicaté.

V 50. rokoch 20. storočia zaznamenávame zmenu v starostlivosti o tehotné ženy. Pôrod sa nevykonáva v domácnostiach, ale je nariadené rodiť v nemocniciach. Pod týmto modernizačným vplyvom a rozvojom lekárstva dochádza k zániku zvykov a predstáv, ktoré však zostali zachované v ľudovom povedomí dodnes.

Keďže v domácnosti a na gazdovstve bolo veľa práce, potrebná bola každá pomoc. Preto nebolo výnimkou ak žena pracovala až do pôrodu, prípadne sa stávalo, že žena porodila svoje dieťa na poli. „*No u nás jedna taká bola, čo na roli porodila a potom ju na voze domov doniesli a ona us v plachte niesla dzecko zabalené.*“ Pri samotnom pôrode boli prítomné ženy z rodiny (matka, sestra, krsná matka) a samozrejme babica. Prítomnosť mužov nebola vhodná, ale nevylučovala sa v prípade, ak žena chcela mať muža pri pôrode. Pri ťažkom pôrode a komplikáciách niektorý z mladších mužov z rodiny priviedol na pomoc lekára.

Babice patrili v minulosti medzi vážené postavy v obciach a obec Dolné Dubové nebola výnimkou. Hoci babice neboli školené, tejto zručnosti sa priučili buď od predchodkyň, alebo na základe osobných vlastných skúseností. Babice navštevovali kurzy, ktoré boli organizované od roku 1770 pod vplyvom osvieteneckej politiky Márie Terézie. Dokonca jedna takto vyšikolená babica mala niekedy na starosť až 50 000 obyvateľov. Preto popri nej fungovali aj nevyšikolené babice. Začiatkom 30. rokov sa v okrese Trnava organizovali kurzy pre ženy, ktorých náplňou bolo okrem varenia, šitia a domácich prác aj starostlivosť

Mária Strižová nar. 1.10.1887. Bola výchovnou babou. Pôrodnú činnosť vykonávala takmer 40. rokov, asi do roku 1953. Absolvovala školenie pre pôrodné baby v Trnave. Študovala odborné knihy a stále sa vzdelávala. K rodičkám chodila vypomáhať aj dva týždne po pôrode (prala plienky, kúpala deti, dala na oddych rodičky atď.). Učila otcov pomáhať ženám v šiestonedeli.

boli zhotovované zo starého obnoseného šatstva, ktoré sa trhalo alebo nastrihávalo, najmä zo sukieň a košiel. „*Já som to potrhala ti staré sukne a f tom bolo, ani som to neprala hneď som to odhadzovala.*“ Novorodenec bol zaväzovaný v perinke napevno, s nohami a rukami pri tele. Zručnejšie ženy perinky vyšivali kvetovými vzormi. Veľmi jednoduché a skromné bolo obliečenie dieťa. Až do školského veku sa nerobil rozdiel medzi dievčenským a chlapčenským odevom. Nosili sa predovšetkým košielka a kabátik. Topánky boli v niektorých prípadoch záležitosťou majetnosti rodiny. V obci je zachovaný aj pojem *postriziny*, čo znamená, že dieťaťu sa strihali vlasy až po prvom roku života, aby dieťa nemalo *krátky rozum*. V období pred krstom, bolo podľa ľudovej tradície dieťa najviac vystavované rôznym nepriaznivým silám a javom. Najčastejším javom bol úrək, *urieknutie*, ktoré mohlo byť úmyselné alebo neúmyselné od ľudí, ktoré mali buď tzv. *silné oči*, alebo chceli dieťaťu zámerne uškodiť. Obyvatelia Dolného Dubového si spomínajú aj na prípady, keď

o dieťa. Tohto kurzu sa zúčastnilo celkovo 62 žien.⁶²³ Dodnes sa zachovala v pamäti pôrodná babica Mária Strižová, ale aj babice z Dechtíc a Špačiniec. Úlohou pôrodnej babice bolo vykonať pôrod, postarať sa o rodičku a dieťa. V prípade, že malo dieťaťa ťažkosti alebo bolo pravdepodobné, že neprežije, vykonávala babica tiež *krst z múdce*, ktorý sa však musel nahlasť miestnemu farárovi. Samotný pôrod prebiehal na posteli v kúte. Tento priestor bol špecifický tým, že bol oddelený od ostatných častí izby *kútnou plachtou*. Obyvatelia obce si spomínajú na tento pojem v súvislosti s pojmom *nosenie do kúta*, ale kútna plachta sa do súčasnosti nezachovala. Nosenie do kúta bol zvyk, ktorý predstavoval prinášanie darov, ale najmä jedla pre rodičku a jej rodinu. Tiež to bol symbol susedskej výpomoci a lokálnej spolupatričnosti.

Prinášaným darom bol najčastejšie odev pre novorodenca. Jedlo malo podporiť skoré zotavenie sa rodičky po pôrode, ale tiež malo zabezpečiť napríklad aj dostatok mlieka. Najčastejšie bola nosená mliečna ryža či čierne pivo. Podľa pohľavia dieťaťa sa nosievala buď polievka pripravená zo sliepky alebo z kohúta. Výnimkou však neboli ani koláče, zákusky či ovocie. Ak mala žena nedostatok mlieka, využívanou náhradou bolo kravské a kozie mlieko, postupom času ich však nahrádza umelou mliečnou výživou. Plienky pre novorodenca boli zhotovované zo starého obnoseného šatstva, ktoré sa trhalo alebo nastrihávalo, najmä zo sukieň a košiel. „*Já som to potrhala ti staré sukne a f tom bolo, ani som to neprala hneď som to odhadzovala.*“ Novorodenec bol zaväzovaný v perinke napevno, s nohami a rukami pri tele. Zručnejšie ženy perinky vyšivali kvetovými vzormi. Veľmi jednoduché a skromné bolo obliečenie dieťa. Až do školského veku sa nerobil rozdiel medzi dievčenským a chlapčenským odevom. Nosili sa predovšetkým košielka a kabátik. Topánky boli v niektorých prípadoch záležitosťou majetnosti rodiny. V obci je zachovaný aj pojem *postriziny*, čo znamená, že dieťaťu sa strihali vlasy až po prvom roku života, aby dieťa nemalo *krátky rozum*. V období pred krstom, bolo podľa ľudovej tradície dieťa najviac vystavované rôznym nepriaznivým silám a javom. Najčastejším javom bol úrək, *urieknutie*, ktoré mohlo byť úmyselné alebo neúmyselné od ľudí, ktoré mali buď tzv. *silné oči*, alebo chceli dieťaťu zámerne uškodiť. Obyvatelia Dolného Dubového si spomínajú aj na prípady, keď

dieťa od úrėku dokonca zomrelo: „*áno ja na to verím, to musí byť, lebo si pamätám, že jednej dzecko umrelo, ale to aj dospeлим potom býva zle.*“ Úľavou pri úrėku bolo *zotretie z očí*, ktoré sa vykonávalo plienkou, na ktorej bol detský moč. Ako ochrana pred úrėkom sa dodnes využíva červená mašlička, ktorá je umiestnená v kočiku, v postieľke alebo na odevě z ruky dieťaťa.

Úvod znamenal ukončenie šiestonedelia. Prebiehal v kostole za prítomnosti kňaza a žien z obce. Dôležitým znakom úvodu bola horiaca svieca, s ktorou žena obchádzala oltár. Horiacu sviecu mali aj ostatné ženy, ktoré neskôr obchádzali aj samotnú matku. Po tomto obrade bola žena symbolicky očistená a prijatá opäť do rodiny a lokálneho spoločenstva. Žena sa vrátila k vykonávaniu prác a k starostlivosti o rodinu. *Krst* bol cirkevným prijatím dieťaťa do kresťanskej cirkvi. V obci sa vykonával po šiestich týždňoch a v iný deň ako sa konal úvod matky. V minulosti sa pri krste zúčastňovali krstná matka a babica, neskôr krstní rodičia, ktorí sa vyberali na základe rodinných, súrodeneckých či priateľských vzťahov. Pri odchode dieťaťa na krst sa podnes v povedomí obyvateľov zachovala veta: „*Odniesli sme pohánca, priniesli sme kresťanča.*“ Krstní rodičia dávali dieťaťu pri krste dar, napríklad odev, peniaze u majetnejších dokonca časť poľa. Ich úloha bola dôležitá aj pri udelení mena. Mená sa deťom dávali podľa starých rodičov, krstných rodičov alebo rodičov, ba dokonca aj podľa mien svätých. Popri najčastejšie dávanych menách v obci – *Ján, Jozef, Peter, Michal, František, Anna, Eva, Mária, Katarína, Zuzana* – sa vyskytovali aj nezvyčajné mená: *Hubert, Irené, Florián, Saloma, Celesta, Klementína*. Kmotrostvo sa neodmietalo a prispievalo k vzájomnej pomoci rodín. Výpomoc krstných rodičov sa uplatňovala aj neskôr, napríklad pri príprave svadby.

Úmrtie

S. Oravcová

Smrť patrí medzi posledné fázy života človeka. O smrti sa bežne rozprávalo v rodine. V minulosti nešlo o nijaké tabuizované tému. Ako predzvesti blížiacej sa smrti boli sny, kuvik, praskanie stien, spadnutie predmetov na zem. Okrem predzvesti bývali aj vešby, napríklad počas Vianoc, keď sa prekrajovalo jablko a rozluškoľ sa orech. Ak bolo červivé, alebo zlé znamenalo to príchod choroby, alebo aj smrť. Posledné chvíle pred smrťou sa snažili blízki umierajúcemu uľahčiť. Pre uľahčenie smrti stačilo len požehnanie, vyspovedanie sa alebo aj odpustenie. Ľudia si predstavovali duše mŕtvych ako paru, holubicu, alebo tieň či anjela – najmä v prípade smrti malého dieťaťa. Duša podľa viery mohla zostať pripútaná k tomuto svetu. Verilo sa, že ak niekto niečo zabudol vykonať, niečo zlé spravil, alebo bol pohnevaný, jeho duša tu zostala.⁶²⁴

Po potvrdení lekára o smrti sa začali prípravy na pohreb. Ak lekárska pomoc nebola možná, ľudia zisťovali či je človek mŕtv pomocou zrkadielka, alebo pierka. „*Hneď sa nerobila panika, pozerali sme či dýcha, počúvali sme, či mu bje srdce.*“ Ľudia v minulosti umierali v domácom prostredí. Ako prvé sa po smrti zatlačili oči, zakrývalo zrkadlo a zastavovali sa hodiny.⁶²⁵ „*Si pamätám, že keď mi umrel môj otič, tak mama išla a zastrela*

⁶²³ ŠOA v Trnave, fond OÚ v Trnave, Administratívne spisy, škatuľa č. 257, 1923-1944, Kurzy pôrodných asistentiek.

⁶²⁴ LETAVAJOVÁ, S.: Buková. Obec Buková 2010, s. 294.

⁶²⁵ TAMŽE, s. 295.

zrkalo a zastavila hodiny. To že vraj preto, aby duša neostala medzi nami.“ Na blížiacu smrť sa najmä starí ľudia chystali už vopred. „Do volakerej skrine sa nechával taký batoh. Dávali sa donho čisté oblečenie od spodnej bielizne až po blížičku.“ O tomto batohu vedela celá rodina. Po úmrtí bolo dôležité čím skôr obriaďiť mŕtveho. Zosnulého si obliekali doma jeho blízki. Ak sa však stalo, že ho nemohli obliekať, chodievali „baby“ v dedine priamo určené na túto prácu. Mohli to byť aj susedy. „To už tak bývalo, že komu sa zle pozeralo na mŕtveho, tak došli susedové ženy a tie ho obliekli. To už tak bolo určené, že kto dájde.“ Oblekalo sa mu spomínané sviatočné oblečenie. Ak náhodou vybrané oblečenie nemal, postarala sa o výber najbližšia rodina. „Baby“ po obriaďení dostali niečo na jedenie a pitie, v niektorých prípadoch aj peniaze. Po umývaní zosnulého gazdinky páliť všetky predmety, ktoré sa použili Hrebene, plachty, uteráky všetko sa popálilo. Voda sa vyliala na také miesto, kde sa nesadilo. Okrem obriaďovania mŕtveho museli mať na zreteli i miestnosť, kde sa mŕtvi vystavoval. Ešte v 70. rokoch 20. storočia sa mŕtvy vystavoval doma, pokiaľ sa nepostavila márnica na cintorine v roku 1975. Zvyčajne išlo o „čistú miestnosť“, izbu, ktorá sa nachádzala v prednom trakte domu. Výber truhly závisel od finančnej situácie rodiny, vkusu a zaužívanému zvyku. Pre deti a mladých ľudí sa vyberala truhla biela alebo bledá. Ženy mali určené čierne truhly a muži hnedé. V niektorých prípadoch sa to aj menilo. Cez deň bývali pri mŕtvom príbuzní a známi a v noci býval mŕtvi osamote. „V noci to bol nepríjemný pocit, my sme spali v spálni, ale bála som sa ísť aj vyčúrať. To bol taký zvláštny pocit, že vedľa vás v izbe je niekto mŕtvi.“ Mŕtvi sa vystavoval v truhle položenej na dvoch stoličkách z každej strany. Truhla bola vystlaná bielou sviatočnou plachtou, neskôr sa dávala saténová výplň. Mŕtvemu sa do truhly dávali ružec, sväté obrázky a biele kvety porozkladané okolo neho. Neskôr sa obrázky spolu s krížikom zastrkovali do vzpnutých rúk. Samozrejme, záležalo to od vkusu pozostalých ako si určili. V niektorých prípadoch sa do truhly obúvali aj topánky. „Dajte mi boty, aby som nechodzil bosí.“ Niektorí pozostali dávali do truhly aj obľúbené predmety mŕtveho ako fľašku, tabak, karty. „My sme mu dali aj 10 korún na pivo.“ Dávanie peňazí do truhly však nebývalo zvykom. „To sa vám robilo u cigánov ako u nás.“ Po oboch stranách truhly boli vystavené sviečky, ktoré sa každé ráno zapalovali. „No v lete sa dávala pod truhlu misa s vodou s vajcami, aby nebol smrad v izbe.“ Proti zápachu dávali do izieb aj bylinky, známa bola levanduľa, rozmarín. Na oznámenie o smrti zosnulého sa používal umieračik na fare. Podľa počtu „podtrhania“ sa vedelo, kto zomrel či muž, žena alebo dieťa. „Podtrhlo sa minútu, ak 3-krát podtrhli zomrel muž, 2-krát žena, raz dieťa.“ Pohreb sa konal na treť deň od skonu. Bývali dni, keď sa nepochovávalo a to na hody, veľkonočné sviatky, na Božie narodenie. I keď cirkev teraz dáva povolenie na pohreb. Každý deň sa chodievali ľudia modliť k truhle. Zostávali tu podľa svojej vôle. V tejto oblasti nebolo známe chodenie plačiek. Na rozlúčenie s mŕtvym sa používala rozmarínová vetvička so svätenou vodou. „Keď ste prišli k mŕtvemu, zobrali ste vetvičku, namočili do sväteničky a urobili ste nad mŕtvym taký krížik. Niektorí sa aj dotkli mŕtveho. To vraj preto, aby sa ho nebáli.“ Mŕtveho vynášali v truhle na márch z domu, najskôr do kostola, potom na cintorin. Truhla sa niesla z kostola na cintorin na pleciach. „Nišli ho na plecách.“ Nosenie mŕtveho sa priradzovalo blízkej rodine, bábätko niesol otec alebo brat. „Bapka si prádu, aby ju nišli v hnu.“ Ak neboli blízki nosili truhlu susedia alebo známi z dediny. Sprievod z kostola na cintorin pozostával na cele kríž, ministrianti s lampášmi, chlapi, ženy s venca-

mi, speváci, mariánska zástava, kňaz, truhla, najbližšia rodina, ostatní. „Pohreb v kostole a na cintorine prebiehal podľa predpisov cirkevnej liturgie.“⁶²⁶ Na pohrebe sa zúčastňujú zvyčajne celá obec.

Pohreb mladého človeka

Pri pohrebe mladého človeka sa uskutočňovali zvyky ako prezliekanie dievčat (priateľka, kamarátka, spolužiacka) za nevestu. Mala aj družičky, ktoré niesli na poduškách zlomý sviecu a prekrojené jablko ako symbol zomrelého mladého človeka. Nevesta niesla venček, ktorý sa hádzal do jamy. „No my sme boli ešte fľom roku na prímaní, tak nás bolo šesť dievčat a išli sme ako družičky.“ Jama, do ktorej sa pochovovalo bývala vyzdobená so zelenými vetvičkami na bielej saténovej plachte. Hodenie hliny na truhlu bola posledná rozlúčka na cintorine so zosnulým. Kar sa odohrával v domácnosti zosnulého. Ako jedlo sa podávali párky, „caletka“, klobásky. K jedlu sa podávala káva „meltovina“, čaj, varené víno – jablkové, hroznové. Po mesiaci od pohrebu sa konala tzv. „mesačná“ omša neskôr „ročná.“ Za manžela – manželku sa držal smútok rok. Tak to platilo aj za rodičov. Za deti a rodinu z manželského zväzku (svokor, svokra, švagriná, švager) bol smútok pol roka.⁶²⁷ Záležalo to však vždy od slobodnej vôle pozostalého. Smútočná farba bola čierna. Rodina počas držania smútku nechodila na zábavy, netancovala, nezučastňovala sa svadieb. Chodievalo sa do kostola, modlili sa za mŕtveho.⁶²⁸

Ako náhrobné kamene sa zvykol používať dobrovodský kameň. Bohatší si dávali žulové čierne pomníky. Hroby sa situovali smerom k hlavnému chodníku, pričom sú v radevej zástavbe. Tvary pomníkov bývali anjeli, zlomený strom, srdiečka, holubice, ale aj kresťanské motívy. Na pomníkoch sa okrem základných údajov meno a priezvisko, rok narodenia, úmrtia sa nachádzajú aj rôzne verše a smútočné citáty z Biblie.

Kalendárne a výročné obyčaje

K. Buchtová

Ešte v starých európskych kultúrach sa za začiatok roka považovala jar. Starí Rimania práve preto stanovili nový rok na 1. marca. Nový rok od 1. januára sa počíta od zavedenia nového kalendára roku 46 p. n. l. Tento kalendár sa nazýva juliánsky, podľa svojho zakladateľa Gaia Julia Caesara. Tento kalendár sa doteraz používa vo východných cirkvách. V podmienkach slovenskej konfesionálnej skladby juliánsky (tzv. starý) kalendár využíva pravoslávna cirkev a niektoré farnosti gréckokatolíkov na východnom Slovensku. Gregoriánsky kalendár vznikol v roku 1582 a používa sa dodnes. Podľa kalendára sa celý život riadila práca roľníkov a pastierov. Keďže si roľníci veľmi všimli okolitú prírodu a jej samotný chod, častokrát vedeli podľa rozličných úkazov predpovedať aj počasie. Ak slnko zapadá červené a okolo sú tmavé mraky, alebo ak je mesiac ohraďený, bude pršať. Naopak,

⁶²⁶ JAKUBÍKOVÁ, K.: Tradície slovenskej rodiny. Bratislava: Veda 1997, s. 187.

⁶²⁷ MONCMANOVÁ, E.: Hmčiarovce nad Parnou. Trnava: OÚ Hmčiarovce nad Parnou 2003, s. 187.

⁶²⁸ JAKUBÍKOVÁ, K.: Tradície slovenskej rodiny. Bratislava: Veda 1997, s. 187.

hmla nad zemou pri západe slnka, bude na druhý deň pekne. Ak slnko veľmi páliło, na druhý deň mala prísť búrka. Býskanie počas pekného dňa znamenalo, že malo prísť obdobie sucha. Jasně hviezdy predpovedali v zime mráz, v lete pekný čas. Často sa počasie určovalo podľa správania vtákov, hmyzu, alebo aj podľa rastlín. Ak sa na jar objavili v blízkosti domov vodné vtáky, ako divé husi, kačice a bociany, budú dažde. Keď na jeseň letia nízko divé husi, čoskoro bude zima. Ak sú vysoké mraveniská, bude chladná jeseň a dlhá zima. Pes a mačka pred dažďom žrali trávu. Dážď mal prísť aj vtedy, ak silno voňali kvety. Iné predpovede sa týkali zasa úrody. Zlá úroda sa očakávala vtedy, ak na jar hrmelo skôr, než sa začali stromy pučať. Výborná úroda fazule a ovocia malo byť vtedy, keď boli bohaté rozkvitnuté agáty. V zimnom období veľa plodov na šípках, mala byť na budúci rok dobrá úroda obilía. Tradovalo sa, že ak sa urodí veľa orechov, málo bude zemiakov.⁶²⁹

Advent

Advent (z lat. *adventus* – príchod) je obdobie štyroch nediel pred Vianocami, ktoré sa začína najbližšou nedeľou ku dňu Ondreja (30. novembra). Symbolizuje mytický čas 4000 rokov od biblického stvorenia sveta po narodenie Krista. Pre toto obdobie bol v minulosti charakteristický zákaz ženských prác a zvýšená aktivita nadprirodzených síl. Počas obdobia adventu sa nekonali žiadne zábavy ani svadby. Posledná zábava pred adventom sa konala 25. novembra, bývala to tzv. Katarínska zábava. Katarínske zábavy sa zvykli konať v okolitých dedinách. V období adventu sa v každej rodine obriaďoval dom, aby bol na Vianoce dôkladne upratý.

Barbora (4. december)

Na Barboru sa zvykla odtrhnúť z čerešne vetvička. Hovorievalo sa, že ak do Vianoc zkvitla, tak sa dievča do roka vydá.

Mikuláš (6. december)

V tento deň chodil po dedine Mikuláš spolu s čertom a anjelom, ktorý dobrým deťom rozdával darčeky za modlitbičku. Tieto darčeky im vopred tajne dali rodičia. Deti si deň pred Mikulášom dávali do okien očistené čižmičky a ráno si v nich našli sladkosti, ovocie alebo nejaký malý darček, napríklad oblečenie potrebné na zimu. Neposlušné deti do čižiem dostali zemiaky, uhlie alebo drevo. Posledné roky býva v kultúrnom dome pri príležitosti Mikuláša scénka, na ktorú sa pridú pozrieť deti i dospelí. Súčasťou tejto scény, ktorú si uvoľňujúci vopred nacvičia, je aj spev vianočných pesničiek. Nakoniec pride Mikuláš so svojím sprievodom a rozdá deťom balíčky, ktoré vopred nakúpil a pripravil obecný úrad.

Lucia (13. december)

Po domoch chodievali v tento deň dievčatá preoblečené za Lucie. Mali na sebe bielu plachtu, tvár zabielenú múkou a ometali kúty v domoch husacím pierkom, aby odohnali zlé sily z domu. Dostávali za to cukríky a zopár peniažkov. Dnes sa tento zvyk pretransformoval do „školskej akcie.“ Za Lucie chodia prelečené deti – chlapci aj dievčatá zo škôly – počas školských hodín. V každom dome recitujú pesničky a dostanú za to sladkosti alebo peniaze. V minulosti, si dievčatá na Luciu zvykli napísať na lističky mená chlapcov z dediny. Každý deň si potom až do Vianoc jeden vytiahli a spálili. Ten chlapec, ktorého meno ostalo

na poslednom lističku, mal byť ich milý. Tento zvyk niektoré dievčatá praktizujú podnes. Známa bola aj povera o Lucinom stolčeku, ktorá umožnila jeho výrobcovi spoznať miestne bosorky. Od Lucie do Vianoc sa mal vyrobiť stolček – malý šamlik, ktorý mal byť vyrobený bez použitia jediného klinca. S ním sa potom chodilo na poľnočnú omšu, kedy sa na ňom malo sedieť na chóruze v kruhu vyznačenom trojkráľovou kriedou, ktorý zaručoval ochranu. Maľ sa vtedy pozerať, či sa počas pozdvihovania neotočí niektorá z dedinských bosoriek. Hovorilo sa, že ak chlapca na šamliku bosorka zbadala, išla po ňom, a preto musel mať so sebou mak a počas cesty domov ho sypať za seba, aby sa mu nič nestalo.

Štedrý deň (24. december)

Počas celého dňa sa rodina pripravovala na štedrovečernú hostinu. V tento deň sa držal prísny pôst. Ráno sa zvykla vypiť biela káva, prípadne sa zjedli nejaké malé raňajky a potom sa až do štedrovečernej hostiny nejedlo. Počas dňa sa zvykol urobiť stromček, ozdobil sa salómkami a sviečkami. Zväčša mal miesto v prednej izbe, aby ho bolo vidieť z ulice. Poobede sa išlo na Vianočnú novenu do kostola a po jej skončení, približne o šiestej, sa začala večera. Ešte pred večerou sa išla posvätiť mašťal. Po večeri sa tam zanesli omrvinky zo stola, ktoré sa dali dobytku. Stôl bol bohato a slávnostne prestreť, na stole bol biely obrus a pod neho sa dávala šupinka z kapra a horela na ňom svieca. Najprv sa pred samotnou večerou prekrájalo jablčko, alebo sa rozlomil orech. Hovorilo sa, že ak ostane orech celý, alebo v jablčku vznikne hviezdička, rodina bude po celý nasledujúci rok zdravá. Potom sa zvykli jesť oblátky s medom, prípadne aj s cesnakom. Na čelo sa spravil krížik s medom, pomodlilo sa a až potom sa začalo jesť hlavné jedlo. Tradičnú kyslú bielu polievku zo šošovice alebo fazule a buchy postupne nahrádzala ryba so zemiakovým šalátom. O polnoci zvykla celá rodina chodiť na poľnočnú omšu, čo sa zachovalo až dodnes. Medzi vianočné vinše patril napríklad:

*Šťastie zdravie, pokoj svätý vinšujeme Vám,
Najprv pánu hospodáru, potom aj dieťkam.
Z ďaleka k vám ideme, novinu vám nesieme,
Že sa Kristus Pán narodil v meste Betleme.
Dobrá novina, šťastná hodina
Dobrá novina, šťastná hodina
Čo sa tejto noci stalo, nebo svetu svetlo dalo
Dobrá novina, šťastná hodina.
Narodil sa Kristus Pán, veselme sa,
Z ruže kvietok skvitol nám, radujeme sa.
Z života čistého, z rodu kráľovského,
Kristus Pán narodil sa*

1. sviatok vianočný (25. december)

O priebehu 1. vianočného sviatku informátorka spomína: „Spravili sa slávnostné raňajky a potom sa išlo do kostola. V tento deň sa chodievalo na návštevu k rodine a známym. Nerobili sa vtedy žiadne domáce práce, a dojedalo sa jedlo z predchádzajúceho dňa.“

2. sviatok vianočný – sv. Štefan (26. december)

Tak ako v prvý sviatok vianočný, aj na Štefana sa chodievalo do kostola. Potom sa zvyklo chodiť k blízkej rodine a k priateľom vinšovať: „Vinšujem vám v tieto slávne sviatky na-

⁶²⁹ STOLIČNÁ-MIKOLAJOVÁ, R.: Slovenský rok – receptár. Martin : Matica slovenská 2004, s. 7, 9.

rodenia Krista Pána, aby vám dal Pán Boh zdravia, šťastia, hojno božského požehnanja, a aby ste po smrti kráľovstva nebeského obsiahnuť mohli.“ Verilo sa, že ak prišla do domu ako prvá vlnšovať žena, priniesla do domu nešťastie. Preto mal ako prvý prísť vlnšovať muž. Na Štefana sa konala prvá zábava po advente. Po dedine chodievali betlehemci, ktorí koledovali. V každom dome si niečo vyslúžili niečo – sladké alebo peniaze.

Silvester (31. december)

Na Silvestra sa zvykla robiť rovnaká večera ako na Štedrý večer. Rozdiel bol ale v tom, že cez deň sa nemusel držať pôst. Stôl bol slávnostne prestretý, jedávala sa ryba a zemiakový šalát. Zvykli sa robiť aj tie isté zvyky ako na Štedrý deň – prerezanie jabĺčka, orecha, jedenie oblátok s medom a cesnakom, robenie krížika na čelo. Potom sa zvyklo čakať do polnoci, po polnoci sa chodilo vlnšovať rovine, susedom a priateľom všetko dobré do nového roku. Panovala vtedy veselá atmosféra a oslavovalo sa, že nadišiel nový rok.

Nový rok (1. január)

Chodilo sa do kostola, lebo v tento deň sa v rímskokatolíckej cirkvi slávi významný sviatok Bohorodičky Panny Márie. Ľudia si zvykli dávať predsavzatia do nového roka.

Traja králi (6. január)

Na 6. januára pripadá sviatok Zjavenie Pána, ktorý sa ľudovo nazýva Traja králi. Po dedine chodieval kedyś do každého domu kňaz s ministrantmi. Každý jeden dom posvätil svätenou vodou, okiadal ho týmiánom, aby odišli zlé sily a kriedou napísal na dvere nový rok a začiatkové písmená kráľov Gašpar, Melichar a Baltazar. Dnes chodievajú po domoch už iba ministranti, alebo si to píše na dvere každý sám kriedou, ktorí kňaz v kostole najprv posvätil spolu s vodou a týmiánom.

Hromnice (2. február)

Sviatok Obetovanie pána, ľudový názov Hromnice. Svätili sa v tento deň v kostole hromničné sviečky, ktoré každý doniesol sám. Po celý rok ich potom ľudia počas búrky zapalovali a modlili sa pri nich, aby neudrel do domu blesk.

Blažej (3. február)

Na Blažaja sa v kostole svätili jabĺčka. Farár prikladal ľudom pod hrdlo posvätenú horiacu sviečku, aby boli chránení pred bolesťami hrdla. Hovorilo sa tomu „blažejské požehnanie“ hrdla. Tento zvyk je odvodený od udalostí zo života svätého Blažaja, ktorý zachránil dieťa pred udusením, keď prehltlo rybiu kosť.

Matej (24. február)

Zvyklo sa hovoriť, že ak sa na Mateja vyliahlo húsa, bolo postihnuté. Tiež sa mu hovorievalo aj „macejské húsa.“

Fašiangy

Je to obdobie od Troch kráľov do Popolcovej stredy. V tomto období sa zvyčajne robili svadby, plesy a zabíjacky. Bol to čas, keď sa na poliach a v záhradách veľmi nemohlo pracovať, a tak sa ľudia viac venovali zábave. Dodnes chodí pred koncom fašiangov po dedine maskový sprievod. V rámci neho je známy „podšabľový tanec.“ Jeden z mládencov drží šabľu, na ktorej sú napíchané klobásky a okolo nej sa tancuje. Tento sprievod ide

po dedine, zastaví sa pred každým domom a vytancuje dievky, ale i staršie ženy. Posledný rok sa v obci konala okrem sprievodu i zakáľacká spojená so zábavou. Zakáľacku mali na starosti dolnodubovskí poľovníci, ktorí pripravili rozmanité druhy vynikajúcich zakáľackých výrobkov.

Popolcová (škaredá) streda

Týmto dňom sa začína 40-dňové pôstne obdobie pred Veľkou nocou. Pripadá vždy na stredu, 40 dní pred Veľkou nocou. Názov je odvodený od starodávneho zvyku pálenia paliev, ktorý sa pretransformoval do zvyku pálenia bahniatok, posvätených v predošlý rok na Kvetnú nedeľu. Popol zo spálených bahniatok sa používal pri obrade, ktorému sa hovorilo: „chodenie na popolec.“ Tento obrad sa konal v rámci večernej omše. Farár vtedy dával každému s popolom krížik na čelo. Bolo to sprevádzané slovami: „Pamätaj, že si prach a na prach sa obrátiš.“ Zaužívaný bol kedyś aj zvyk, tzv. *chodenie kováčov*. Po celej dedine v tento deň chodila skupinka mládencov preoblečených za kováčov. Podkivali dievčatá, ktoré stretli na ulici, alebo chodili za nimi aj do domov. Toto ešte zistiť, či to tak naozaj bolo. Chodili od domu k domu, mali so sebou popol, s ktorým ponatierali dievky, a tie im museli dať nohu, aby ich oni „podkuli.“ Dostávali za to peniaze, ktoré si potom medzi sebou podelili. V prvý deň veľkého pôstu bolo dovolené sa iba raz do sýstosti najesť a platil tu prísny zákaz jedenia mäsa. Zvyklo sa hovoriť, že na škaredú stredu nesmelo dievča nikomu podať ruku, lebo by bola škaredá. Vravieva sa, že na škaredú stredu nie je žiadna ruka vysoko.“

40-dňový pôst

Po skončení fašiangov nasleduje obdobie štyridsaťdňového pôstu, ktoré sa začína popolcovou stredou, nazývanou aj „Škaredá streda.“ Obdobie veľkého pôstu sa končí na Veľkú noc po obrade „vzkriesenia“ na Bielu sobotu. V tomto období platil všeobecný zákaz jedenia mäsa a mäsových výrobkov, pričom niektorí jednotlivci zvykli dodržiavať aj zákaz pitia alkoholu, či fajčenia, prípadne obmedzili iné svoje neudhy. Platil vtedy aj zákaz konania veselíc a zábav, v tomto období sa nekonali svadby. Hovorilo sa, že manželia, ktorí sa zoberú v pôste, sa skoro rozídu, alebo spolu nebudú šťastní. Niektorí ľudia zákaz jedenia mäsitých výrobkov dodržiavali počas celých štyridsať dní, a niektorí sa postili iba v stredu a piatky. Počas celého pôstu sa v každej rodine modlil ružence.

Kvetná nedeľa

V tento deň sa v kostole svätili bahniatka, ktorým sa hovorí „jarabátka.“ Každá rodina si do kostola zobrala zopár jarabátok, ktoré si nechala posvätiť a potom si ich zobrali domov. V kostole bývalo na stole pripravených veľa bahniatok, aby aj tí, čo si nedoniesli svoje, mohli zobrať domov. Tie ktoré v kostole zostali, farár na budúci rok spálil, a tento popol sa používa na Popolcovú stredu. Bahniatka, ktoré si ľudia brávajú domov, poskytujú domu ochranu. Jedna vetvička sa odniesla aj na cintorín. Pri búrkach sa posvätené ratolesti hádzali do ohňa, aby do domu neudrel blesk. Známy je aj zvyk „chodenia s májom.“ Máj sa inak hovorilo aj „letečko.“ alebo „kyselica.“ Dievčatká chodili po omši v dedine od domu k domu, niesli košíček s májom a spievali pesničky, za čo dostávali sladkosť, jablko, vajčko alebo nejakú korunkú. Máj bol stromček alebo väčšia halúzka ozdobená natrihanými slankami, kvetmi, krepovým papierom a vyfúknutými vajčkami (výduškami).

*Kvetná nedzela, kdes kľúče podzela,
Ja som ich dala svätému Juru,
svätý Jur volá, zem sa otvára.
Všelijaké kvici, pozemi sa svici, ruža fiala.
Buďte tu babičky veselé,
šak vám to letočko neseme,
pekné zelené, rozmarínové.
Sedí pani v koši,
a pán sa jej prosi,
Daj paničko daj vajičko, jedno lebo dve,
Šak vám to máličko ubudne.*

Na kvetnú nedeľu a veľký piatok sa spievali pri bohoslužbe „pašie.“ Poverení chlapci ich spievali na chóre. Sú to úryvky z evanjelií, ktoré opisujú poslednú večeru, zatknutie, súdenie, smrť a pohreb Krista.

Zelený štvrtok

V tento deň sa zvykli jedávať „zelené jedlá,“ ako napríklad špenát, šalát, šťaveľ. Robievali sa z nich rôzne privarky či polievky. Kňaz zvykol umývať miništrantom nohy v „lavore.“ Ide o symbolické pripodobnenie biblickej udalosti, keď Ježiš Kristus umýval svojim mučníkom nohy pri poslednej večeri. Počas omše sa tiež symbolicky zaviazali zvony a nezvonilo sa až do obradu vzkriesenia na Bielu sobotu. Namiesto zvonenia sa používali rapkáče, s ktorými chodili miništranti po dedine. Taktiež sa vtedy prestalo hrať na organ. Znamenalo to, že Kristus je už v hrobe a nastáva obdobie pokoja a smútku.

Veľký piatok

V tento deň bol podľa biblickej tradície ukrížovaný Ježiš Kristus. V kostole sa vtedy zvykli spievať pašie. Skoro ráno sa niektorí ľudia o tretej, iní o piatej hodine, chodili modliť po všetkých križoch v dedine. Tomuto zvyku sa hovorilo „modlenie ku križom.“ V minulosti sa chodilo aj modliť do farskej záhrady „križovú cestu.“ Chodievali na ňu celé rodiny. Po križovej ceste sa zvyklo umývať v potoku. Najprv sa na všetky svetové strany pomodlil očenáš a potom si mal každý člen rodiny v potoku umyť tvár a ruky. Po obradoch Veľkého piatku, ktoré bývali zväčša okolo tretej hodiny poobede, sa vystavil Boží hrob, ku ktorému sa chodili ľudia kľaňať a modliť, aby mu vzdali úctu. Boží hrob po celý čas strážili hasiči a miništranti, ktorí sa pri ňom striedali. Večer sa schoval a vystavil sa znovu na Bielu sobotu ráno. Na Veľký piatok sa nesmelo nič robiť a hlavne sa nesmelo „rýpať v zemi,“ lebo by vám do roka niekto z rodiny zomrel. V tento deň sa držal prísny post. Do sýstosti sa najesť, bolo povolené len jedenkrát za deň.

Biela sobota

Tento deň sa niesol v znamení smútku a pokoja, pretože Ježiš Kristus bol v hrobe. Preto sa cirkevné obrady vzkriesenia začínali až po zotmení. Ráno okolo deviatej sa znovu vyložil Boží hrob a chodili sa k nemu ľudia modliť až do večera. Počas celého dňa pri hrobe stáli hasiči, ktorí ho „strážili.“ Striedali sa každú hodinu. Počas obradov sa zapálili „paškál“ – veľkonočná svieca, spolu s vodou sa posvätili, a potom sa po celý rok používal pri krs-toch. Pomedzi tieto obrady sa išlo v procesii po dedine. Počas obradov sa tiež obnovo-

vali krsné sľuby. Potom sa rozozvučali organ a zvony. Pri prvom zvonení si mal každý zatiaľ ovocným stromom, aby dobre rodil a mal veľa ovocia. Po obradoch vzkriesenia sa už mohlo začať konzumovať mäso. V sobotu sa zvyklo pripravovať na Veľkonočný pondelok, plietli sa korbáče a farbili sa vajička. Korbáče sa zväčša plietli z ôsmich prútov, ktoré sa zbierali už vopred a dávali sa do vody, aby zmäkli a ľahšie sa plietli. Kraslice sa robili z varených vajec alebo z výduškov. Farbili sa napríklad cibufovými šupkami, čajom, kávou... Gazdiné si v sobotu chystali jedlo, ktoré v nedeľu ráno zobrali v košíčku posvätiť. Zvykla sa piecť baba, nazývaná aj „stratená kura.“ Jej príprava spočíva v tom, že žemľa sa namočí do mlieka, trochu sa vyžmýka, dochutí sa petržlenovou vňaťou, korením a soľou, dajú sa tam vajčka a olej alebo masť a zakryté sa to upeče v trube.

Veľká noc

Predstavuje v kresťanstve najdôležitejší sviatok cirkevného roka zasvätený vzkrieseniu Ježiša Krista. Židovský i kresťanský sviatok pripadal pôvodne na rovnaký termín. Od r. 325 sa kresťanská Veľká noc slávi prvú nedeľu po završení týždňa po židovskom sviatku, t. j. prvú nedeľu po prvom splne mesiaca po jarnej rodnodennosti. Táto nedeľa ako pohyblivý sviatok môže podľa lunárneho kalendára pripadnúť na čas od 22. marca do 25. apríla. Hovorí sa tu o veľkonočnom týždni, ktorý začína Kvetnou nedeľou a končí sa Veľkonočnou nedeľou na zmŕtvychvstanie Ježiša Krista. Ku každému dňu sa viazali špeciálne obyčaje a obrady. Počas prvých dní veľkonočného týždňa sa začínal dôkladne upratovať celý dom.

Veľkonočná nedeľa

Ráno sa chodilo do kostola svaťiť jedlá. Zvyčajne sa svätilo pečené mäso, baba, vajcia, vianočka – „caletka,“ soľ a chlieb. Z každého toľko, aby sa ušlo každému členovi rodiny. Zväčša to chodili svaťiť gazdiné, ktoré si večer pred tým tieto jedlá pripravili do košíčka. V kostole sa košíčky buď dali dopredu, alebo si ich každý držal pri sebe a farár ich počas omše posvätil. Potom si požeňnané košíčky ľudia zobrali domov a zasadli k slávnostným raňajkám, kde sa zišla celá rodina. Omrvinky z posväteného jedla z raňajok sa museli buď hodiť do studne, zakopať do zeme, alebo spáliť. O druhý poobede bývali litanie.

Veľkonočný pondelok

Chlapci chodievali v skupinkách šibať dievčatá od skorého rána, niekedy už aj pred ranou omšou. Chodievali do tých domoch, kde bývali ich rovesníci. Okrem šibania ich aj polievali. Starší chlapci chodili už iba po rodine a známych. Za šibanie zvyčajne dostávali kraslicu, neskôr aj peniaze a pohostili sa, starším sa dalo vypíť. Hovorievalo sa, že v pondelok večer, keď vyjde prvá hviezdička, začína dievčenskú šibačku. Pri šibačke chlapci recitovali verše. Niekedy sa však viac venovali polievaniu dievčat, a tak recitovali iba skrátenú verziu, ktorá znie takto: „Šiby ryby, masné ryby, daj babičko, daj vajičko, jedno lebo dve.“

Stavanie májov (1. máj)

Starší obyvatelia si ešte spomínajú na stavanie májov dievkam. Neskôr však táto tradícia zanikla a staval sa iba jeden máj v dedine pred obecným úradom. V poslednom období mládežníci túto tradíciu znova obnovujú, a stavajú svojim kamarátkam máje pred domy. Stavali sa po omši, večer pred prvým májom. Máj sa nachystal vopred, chodilo sa poň do

lesika. Strom sa osekal a nechal sa iba peň, iba hore ostali aj vetvičky, ktoré sa ozdobili krepovým papierom – „šabačákom,“ pripadne sa tam zavesila aj fľaša. Na konci mája ich dávali dole tí istí chlapi, ktorí ich aj postavili. Pri tejto príležitosti sa prichystalo pre chlapcov pohostenie „oldomáš“ v každom dome, pred ktorým bol máj. Máj pred obecným úradom stavali požiarnici, ktorí potom aj usporiadali zábavu, ktorá sa posledné roky koná pred obecným úradom.

Božie telo

Rozsypačka, 1941

hlavný oltár býval vo farskej záhrade. Každý oltárnik si obyvatelia ozdobili podľa svojich predstáv. K nim potom išla procesia s monštranciou – so sviatosťou oltárnu. Pri každom oltáriku sa čítala časť jedného z evanjelií. Pred monštranciou, ktorú niesol farár išli dievčatká, ktoré pred ňou rozsypali lupene kvetov. Hovorilo sa tomu „rozsypačka.“

Dožinky

Dožinky, 1972

Na Božie telo sa tradične koná sviatosťná procesia. Kňaz nesie Spasiteľa v monštrancii a ide k štyrom oltárom, čo symbolizuje štyri svetové strany.⁶³⁰ Je to vlastne uctieie si Božieho tela a koná sa 50 dní po Veľkej noci. Konkrétne „pripadá na 10. deň po Turiáciach, t. j. na štvrtok po trojičnej nedeli.“ V dedine bývali 4 oltáre, pričom

Po skončení žatvy zvykli ženy upliesť z obilných kláskov veniec, ozdobili ho krepovým papierom a niesli ho v sprievode predsedovi družstva alebo gazdovi so slovami: „predseda náš, daj že nám oldomáš, daj že nám ho z lásky, zbierali sme klásky.“ Tento veniec predstavoval symbol skončenia žatvy. Predseda družstva alebo gazda potom usporiadal pre svojich pracovníkov zábavu.

⁶³⁰ TaNS, zv. 1., s. 74.

Prvé dožinky

Hody

Hody – tradičná slávnosť spojená s hostinou, ktorá sa slávi v deň zasvätenia miestneho kostola alebo na deň patróna miestneho kostola. Hody bývajú v Dolnom Dubovom na sviatok Nanebovstúpenia Panny Márie 15. augusta. Do dediny vtedy prišli kolotoče a rozličné stánky. Kedysi to bývalo pred obecným domom, dnes sa celé dianie presunulo na ihrisko. Je to veľký sviatok, počas ktorého sa koná v dedine aj veselica. Kedysi sa konali zábavy počas troch dní – od piatku do nedele, alebo od soboty do pondelka, neskôr sa však veselica obmedzila na dva dni a teraz býva zábava iba v sobotu. Do Dolného Dubového sa schádzajú rodiny a známi.

Všechsvätých (1. november)

Už pred dňom Všetkých svätých zvykli ľudia obriaďiť hroby svojich blízkych. Počas tohto dňa sa chodilo celé rodiny modliť k hrobom a zapáliť sviečku svojim blízkym.